

Ольга МЕЛЕНЧУК (Чернівці)

БУКОВИНСЬКЕ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Історія розвитку шевченкознавства на західноукраїнських землях, як і на Наддніпрянщині, сягає другої половини ХІХ ст. Як зазначає у своїй статті “Участь галичан у шевченкознавстві” (1939) Я. Гординський, перше знайомство галичан із творами Т. Шевченка відбулося завдяки альманахові Є. Гребінки “Ластівка” 1841 року¹. А вже після смерті поета, починаючи від 1862 р., у Галичині з’являються переклади та публікації творів Т. Шевченка, в періодичних виданнях виходять друком окремі статті та розвідки, присвячені розглядові творчості Т. Шевченка. Серед галицьких популяризаторів, видавців і знавців творчості Т. Шевченка, які упродовж другої половини ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. працювали на ниві шевченкознавства, вирізняються постаті О. Барвінського, І. Брика, А. Вахнянина (який, до речі, 1865 р. організував перший шевченківський концерт на західноукраїнських землях), М. Возняка, Є. Згарського, К. Климковича (одного з ініціаторів відзначення роковин поета), М. Кордуби, Д. Лукіяновича, П. Лушпинського, О. Огоновського, О. Партицького, Ю. Романчука, М. Сабата, І. Свенціцького, В. Сімовича, С. Смаль-Стоцького, К. Студинського, Д. Танячкевича (під впливом якого творчістю Т. Шевченка захопився буковинський письменник Ю. Федькович), І. Франка, В. Щурата та ін.

Окремо слід виділити буковинське шевченкознавство, що бере витoki з 80-х рр. ХІХ ст. і яке започаткував відомий український літературознавець і вчений С. Смаль-Стоцький. Завдяки С. Смаль-Стоцькому в українському літературознавстві сформувалася окрема шевченкознавча школа, яку репрезентують авторитетні вчені – В. Сімович, П. Лушпинський, О. Цісик, Л. Луців, Д. Николишин, М. Равлюк, Д. Цибушник та інші, в чиїх працях виразно прослідковується успадкований від їхнього наставника метод інтерпретації тексту.

На Буковині, як і в Галичині, популяризація творчості Т. Шевченка відбувалася завдяки відзначенню роковин пам’яті поета. Вперше в Чернівцях заупокійне Богослужіння за Шевченком організували та провели 1864 року в новозбудованій православної церкві св. Параскеви семінаристи чернівецького богословського православного ліцею спільно з учнями сьомого та восьмого класів чернівецької німецької гімназії². Однак протягом 60–70-х рр. ХІХ ст. на Буковині Шевченка ще знають мало. Такий стан справ був пов’язаний із відсутністю публікацій шевченківських матеріалів у буковинській пресі й тим, як зазначає В. Сімович, що

¹ Гординський Я. Участь галичан у шевченкознавстві // Діло. – 1939. – 12 березня.

² Сімович В. Шевченко на Буковині // Діло. – 1939. – 12 березня.

“найталановитіша українська інтелігентна молодь, із різних причин, перебігала масами в румунський табор, то німечилась, то виїжджала за стипендії від російського консуляту до Росії”³.

Процес національно-культурного розвою на буковинських землях активізується вже від 80-х рр. XIX ст. Саме існуючі в цей час товариства “Руська Бесіда”, “Руська Рада” після “москвофільського періоду” орієнтації стають пронародовськими організаціями й своєю працею сприяють зростанню національної самосвідомості українського населення краю. В діяльності товариств під керівництвом народовців особлива увага приділялася видавничій справі. Зокрема заходами товариства “Руська Бесіда” ініційовано в 1885 р. видання газети “Буковина”, яка стала трибуною для публікації українознавчих матеріалів, у тому числі й шевченкознавчого характеру. Крім того, в національному пробудженні українців важливу роль відігравали популярні місячні книжечки, зокрема “Бібліотека для молоді, селян і міщанства” (1885 – 1894), видання якої було розраховане переважно на дитячу аудиторію, згодом перейменоване на “Ластівку” (1894–1896), а відтак на “Читальню” (1911 – 1914), а також історичне україномовне щорічне видання “Буковинський Православний Календар” (1874 – 1918) тощо. Слід зазначити, що на теренах Буковини до 1918 р. завдяки товариству “Руська Бесіда” за офіційними підрахунками світ побачило 270 найрізноманітніших видань, що значно активізувало український рух кінця XIX – початку XX ст.

Ще до початку посилення національно-культурного відродження на Буковині творчістю Т. Шевченка зацікавився відомий австрійський літературознавець, поет і перекладач Й. Г. Обріст, який від 1868 р. працював упродовж протягом п’яти років у греко-католицькій реальній гімназії в Чернівцях й за цей час здійснив переклади низки поетичних творів Т. Шевченка німецькою мовою. В 1870 р. Й. Г. Обріст видає книжку, в якій було вміщено критико-біографічний нарис про Т. Шевченка та 14 перекладених його творів. До сторіччя від дня народження поета 1914 р. у Відні в ювілейному номері журналу “Ukrainische Rundschau” (“Український Огляд”) побачила світ ще одна добірка перекладів Й. Г. Обріста під назвою “Тарас Шевченко – найбільший поет України”.

Розвиває німецькомовну шевченкіану й австрійський письменник та літературознавець К. Е. Француз, який народився в Чорткові, проте літературну діяльність розпочинав у Чернівцях, куди переїхав з матір’ю після втрати батька. К. Е. Француз, захоплюючись культурою українців, глибоко цікавиться українською історією, мовою та літературою, проте найбільше зачитується творами Т. Шевченка. Як зазначає В. Антофійчук, “у Шевченкові він віднайшов те, що найбільше відповідало його суспільно-політичним та естетичним ідеалам – громадянську мужність, почуття соціальної та національної справедливості, відданість правді й свободі, неперевершеність художнього мислення, глибокий ліризм тощо”⁴. Свої погляди на Шевченкову творчість К. Е. Француз втілює у праці “Тарас Шевченко”, яка датується 1878 роком.

Популяризував творчість Т. Шевченка в німецькомовному світі відомий буковинський педагог, культурний діяч та перекладач С. Шпойнарівський. Серед

³ Там само.

⁴ Антофійчук В. “Такі поети трапляються в історії рідко”: Зародження німецькомовного шевченкознавства на Буковині // Буковинський журнал. – 2014. – № 1 (91). – С. 219.

перекладених ним творів – поеми “Кавказ”, “Наймичка”, “Гамалія”, балада “Тополя”, які увійшли до видання “Вибрані поезії” Т. Шевченка, що побачило світ двома випусками 1904 та 1906 рр. у Чернівцях. Окремі переклади С. Шпойнаровського теж вміщено у Віденському збірнику 1914 р. “Тарас Шевченко – найбільший поет України”.

Відтак популяризація, поширення творів Т. Шевченка та осмислення його творчості в цілому пов’язується із заснуванням у Чернівцях університету 1875 року. Як зазначає сучасний історик О. Масан, в жодному українському університеті другої половини – початку ХХ ст. творчість Т. Шевченка не вивчалася так, а поготів і зовсім, як у Чернівецькому. Доказом цього став курс лекцій, які започаткував Гнат Онишкевич, згодом справу вчителя продовжив С. Смаль-Стоцький, який протягом 1889 – 1894 рр. читав курс лекцій “Тарас Шевченко – життя і твори” та вже на початку ХХ ст. провів курс семінарських занять на тему “Поезії Шевченка”. Про високий рівень вивчення Шевченкової творчості в Чернівецькому університеті свого часу говорив і В. Сімович: “Не знаю, а мені так здається, [...] ніде так до Шевченкової творчості не підходили, [...] так докладно й так різнобічно не розбирали Шевченка ні на однім університеті тодішньої Австрії, як це робилося в нас, на семінарійних вправах у проф. Смаль-Стоцького...”⁵. Ще один учень С. Смаль-Стоцького – відомий літературознавець О. Цісик про своє навчання в Чернівецькому університеті відгукувався так: “Професор Стоцький не «пояснював» творів Шевченка – він їх відтворював, він воскрешав перед очима нашого поета-страдальця. Це не був якийсь «культ» Шевченка, ані патріотична пропаганда чи популяризація його національно-політичних поглядів. Це був удуховлений твір мистця-артиста, який силою своєї інтуїції, розпалений вогнем поетових ідей, одержимий його невмирущим духом – зумів відірватися від банальної буденщини та – разом зі своїми студентами – «молитву діяти»⁶. Проте С. Смаль-Стоцький й раніше апробовував свої знання Шевченкової творчості та її розуміння у виголошенні доповідей та промов, активно долучаючись ще в студентські роки до вшанування роковин пам’яті поета.

Повертаючись до Шевченківських святкувань на Буковині, відзначимо, що помітною подією для буковинців стало широке відзначення в Чернівцях 25-річчя від дня смерті поета в 1886 р. за участю прогресивних кіл громадськості. Повідомлення про цю подію знаходимо на сторінках газети “Буковина” від 1(13) квітня 1886 року, в якому йдеться про організацію Шевченківського вечора та виступ на ньому С. Смаль-Стоцького, що складався із доповіді про життя і творчість Т. Шевченка та високомайстерного декламування творів поета, зокрема поеми “Наймичка”. Автор замітки зауважив, що чернівецька публіка вперше організувала шевченківське свято такого масштабу й припускав, що такі заходи в майбутньому набиратимуть обов’язкового характеру. Наступного, 1887 р., в товаристві “Руська Бесіда” відзначали 26-ту річницю смерті Т. Шевченка, де знов узяв участь С. Смаль-Стоцький, виголосивши глибоку за змістом і не менш цікаву, ніж попереднього разу, доповідь, присвячену творчості поета. Після цього вчений

⁵ *Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко. Інтерпретації // Степан Смаль-Стоцький / [передм., заг. ред., прим. В. І. Пахаренка]. – Черкаси : Брама. – 2003. – С. 18.*

⁶ Там само. – С. 10.

долучився до концертної частини й разом з Є. Пігуляком виконав пісню на слова Т. Шевченка в супроводі фортепіано.

С. Смаль-Стоцький досліджував творчість Т. Шевченка протягом багатьох десятиліть, результатом цього аспекту діяльності вченого стали численні статті та ґрунтовні наукові студії, чимало з яких увійшли до збірки “Т. Шевченко. Інтерпретації” (Варшава, 1934), за визначенням Б. Мельничука, “однієї з найдостойніших книг світового шевченкознавства”⁷. Однак радянська критика не сприймала цю працю, оскільки в ній автор підкреслював негативне ставлення поета до союзу України з Росією, стверджуючи, “що злука України з Московщиною мусить розвалитися, щоб Україна дісталася на волю. У Шевченка ніхто ніде не знайде ні одного слова яких-небудь федераційних чи союзних міркувань. Навпаки. Він усяку злуку України з Московщиною уважав за найбільшу недолю, за найбільше нещасття України, за джерело її фізичного, духовного, матеріального, культурного й морального занепаду, уважав за кару Божу”⁸.

Як шевченкознавець С. Смаль-Стоцький більше тяжів до аналізу конкретних творів поета, причому його розвідки відзначаються глибоким прочитанням та розумінням текстів Т. Шевченка. Проте, як зазначає дослідник літературознавчого доробку С. Смаль-Стоцького О. Горбатюк, “не все в дослідженнях творчості Т. Шевченка мало слухніть”⁹, особливо це стосується його поглядів на ритмічну будову вірша Т. Шевченка, зокрема того, що вчений “уперто не хотів помічати ямбічний вірш у Шевченковій поезії, зараховуючи його просто до колядкового”¹⁰. Таку віршознавчу теорію розкритиковали як сучасники вченого, так і дослідники пізнішого часу.

Загалом літературознавчі праці С. Смаль-Стоцького відображають впливи, яких зазнав учений з боку культурно-історичної школи, а згодом й філологічної, оскільки виразно проглядається застосування ним різних методів при аналізі художніх творів – компаративного, соціологічного, психологічного, естетичного тощо. Свій науковий підхід до вивчення шевченківського тексту та проблеми С. Смаль-Стоцький характеризує так: “Треба доброго вишколення думки, треба об’ємистого знання мистецьких засобів поета, знання його світогляду й ідеології, одне слово – треба докладної аналізи кожного твору, щоб дійти до синтезу, щоб поза зверхніми, стилістичними ефектами схопити глибокий ідейний зміст, схопити дійсну провідну думку поета й пізнати всю мистецьку його силу, виявлену в його творах”¹¹, – читаємо на початку статті академіка “Іван Підкова” (1931). Або в матеріалі “Ой чого ти почорніло...”, “Бували війни й військовій свари...” вказує на наступне: “При інтерпретації всякого твору я виходжу з засади, що звичайний смисл слів повинен бути основою вилущення ядра самої гадки. Докладніше освітлення її може дати тільки загальний світогляд поета, зложений у його творах. Ніяким чином ми не

⁷ Мельничук Б. Українська поетична шевченкіана: Навч. посібник зі спецкурсу. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 93.

⁸ Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко. Інтерпретації. – С. 29.

⁹ Горбатюк О. Степан Смаль-Стоцький як літературознавець: постаті та явища нової української літератури / Олег Горбатюк / Автореф. дис... канд. філол. наук. – Львів, 2009. – С. 14.

¹⁰ Там само. – С. 14.

¹¹ Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко. Інтерпретації. – С. 46.

повинні підсувати йому своїх, чужих йому думок”¹². С. Смаль-Стоцький виходив з того, щоб пізнати та досягнути в цілому Шевченкову творчість, потрібно враховувати і біографію, і соціально-політичне, і економічне, і культурне середовище, в якому доводилося перебувати поетові – все це, на думку вченого, і давало ключ до глибокого розуміння текстів та ідей Т. Шевченка.

В українському літературознавстві наразі відсутнє дослідження, яке б систематизувало шевченкознавчі пошуки С. Смаль-Стоцького. Хіба що в дисертації О. Горбатюка, присвяченій літературознавчій діяльності С. Смаль-Стоцького загалом, таки акцентується на основних складових шевченкознавчого доробку вченого. Про шевченкознавство С. Смаль-Стоцького окремо йдеться і у статті “Діяльність С. Смаль-Стоцького у галузі шевченкознавства” (2013) І. Максимця.

Серед учнів С. Смаль-Стоцького помітний слід у шевченкознавстві залишив професор В. Сімович, який упродовж 1899–1903 рр. студіював україністику в Чернівецькому університеті. Вчений з трепетом згадував той час, коли відвідував семінарські заняття С. Смаль-Стоцького: “Ще й сьогодні бачу, як якоесь помолодечому горять очі в керманіча вправ, як він увесь захоплюється після вдалого роз’яснення якогось “темного місця” з “Кобзаря”, й як це захоплення переходить на нас, студентів, і як у нас щось живе прокидається, як нараз ми, не зчувшись, всі починаємо говорити... А далі виринають до глибини серця зворушливі образи зі шкільних годин, коли сорок молодих людей злилося з тобою в одне під час розбору Шевченкових творів, коли з власної волі, ніким не примушувані, з “Кобзарями” в руках, виходили всі учні на “Гарбузову гору” (“Habsburgshöhe”) (або “Гора Габсбург” – так називалася місцевість сучасного чернівецького парку ім. Юрія Федьковича, розташованого за адресою – вул. Й. Главки. – О. М.), щоб разом читати й роз’яснювати придбаною мною з університетських часів методом Тарасові поеми. І ніколи, здається, не забудеш непідробленого, широго вигуку одного учня, що з головою вліз був у німецьких класиків і захоплювався ними до безтями: «Ні, немає-таки понад Шевченка!»”¹³, – зазначає В. Сімович у передмові до праці С. Смаль-Стоцького “Т. Шевченко. Інтерпретації”.

В. Сімович вказував на те, що досвід і практика з розбору Шевченкових текстів, засвоєні у студентські роки під опікою професора, дало свої плоди, бо навіть згодом під керівництвом вихованця студій С. Смаль-Стоцького М. Равлюка разом із вчителями Кіцманської гімназії був заснований “Гурток кобзарознавства”¹⁴. Вже не кажучи про появу ґрунтовних студій колишніх студентів-україністів Чернівецького університету, присвячені аналізу Шевченкових творів, зокібна праці Дмитра Николишина “Козаччина в поезії Т. Шевченка” (1914), книги “Історичні поеми Тараса Шевченка” (1914, 1921), брошури “Пророк і ми” (1929) та опублікованих численних промов і рефератів (“Між поетом і царем” (1932), “У 90-ліття «Заповіту»” (1935), “Літа з сімками (7) у житті поета” (1937), “Шевченко-маляр” (1938) та ін.; наукової розвідки Омеляна Цісика “Політичні поеми Т. Шевченка” (1925) тощо.

¹² *Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко. Інтерпретації.* – С. 146.

¹³ Там само. – С. 20.

¹⁴ *Сімович В. Гурток кобзарознавства // Сімович Василь. Праці у двох томах. Том 2: Літературознавство. Культура / [Упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенника, передм. Ф. Погребенника].* – Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. – Т. 2. – С. 79.

І, безперечно, вагомі здобутки в галузі шевченкознавства самого В. Сімовича, який розпочинав свою наукову та громадську діяльність на Буковині. Задяки невтомній праці цього вченого у Відні 1915 р. вийшла друком розвідка ««Великий льох» Тараса Шевченка з передмовою й поясненнями». Як зауважує Б. Лепкий, на той час це була найґрунтовніша праця про «Великий льох», в якій В. Сімович «пробував з'ясувати значення алегорій та пояснити провідну думку поеми»¹⁵. Згодом 1921 р. побачило світ лляйпцігське видання «Кобзаря» Т. Шевченка з коментарями та поясненнями В. Сімовича, а в 1934 р. з нагоди 120-х роковин від народження поета з'явився науково-популярний нарис «Т. Шевченко. Його життя і творчість», двічі перевиданий – у 1941 та 1944 роках. Широко представлена шевченкіяна В. Сімовича і на сторінках тогочасних періодичних видань – газет «Буковина», «Діло» та ін. (показовою є стаття «Шевченко на Буковині», 1939), що охоплює коло не тільки літературознавчих проблем, а й мовознавчих («Чи можна вже студіювати Шевченкову мову», «Шевченкові «крилаті вислови», «Дещо про Шевченкову архаїзовану мову», ««Недосвіт» у Шевченка», «Віднайдений автограф листа Тараса Шевченка до кн. Варвари Репніної» тощо). Майже два десятки праць на шевченкознавчу тематику увійшло до другого тому двотомного видання спадщини В. Сімовича, яке побачило світ до 125-річчя від народження вченого.

Як бачимо, буковинська шевченкознавча школа кінця XIX – початку XX століття мала досить міцні позиції в загальноукраїнському контексті й окремо виділялася серед київського та харківського осередку. Прикро, але жодної згадки про видатних шевченкознавців С. Смаль-Стоцького і В. Сімовича не знайдемо в академічному радянському виданні «Шевченківського словника» у двох томах (1976–1977), проте помилку своїх колег, сподіваємося, виправили їхні нинішні колеги-шевиченкознавці, й прізвища цих учених таки побачимо у 5-6 томах «Шевченківської енциклопедії».

Примітно, що на західноукраїнських землях шевченкознавство розвивалося завдяки місцевій інтелігенції, зокрема громадсько-політичним й культурним діячам, письменникам, просвітнім товариствам та навчально-освітнім закладам. Як уже мовилося, рушійною силою, що сприяла публікації творів Т. Шевченка й матеріалів, присвячених його життю і творчості, стало заснування україномовних періодичних видань. Головно шевченкознавча тематика знаходила місце в часописах «Вечорниці», «Мета», «Нива», «Буковина», «Руслан», «Діло», «Промінь», «Рідний Край», «Час», «Самостійна Думка», «Народний Голос», «Народне Багатство», «Громадський Голос», «Каменярі» та ін.

Особливу вагу Шевченкове слово і думка мали в письменницькому середовищі. Творчість поета справляла вплив на виховання молодого покоління, формувала їх національну свідомість. Муза Шевченка надихала Ю. Федьковича, О. Кобилянську, Є. Ярошинську, К. Малицьку, Д. Ботушанську, І. Діброву, Д. Макогона, М. Марфієвича, С. Канюка, С. Лакусту, Д. Загула, В. Кобилянського, Д. Харов'юка, С. Яричевського, М. Івасюка та ін. Відповідно окремо постає літературна шевченкіяна, яка репрезентована присвятами, поезіями, статтями, науковими дослідженнями письменників Буковини.

¹⁵ Лепкий Б. Про життя і творчість Тараса Шевченка. – Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2005. – С. 65. : іл.

Творчість Т. Шевченка будила в буковинців національну самосвідомість, стимулювала ідейний та духовний поступ, відкривала нові шляхи подолання їхньої невпевненості та темноти. Осередками культурно-просвітнього життя краю, які гуртують навколо себе національно свідомі сили, стають засновані у 80-х рр. XIX ст. завдяки товариствам “Руська Бесіда” і “Просвіта” сільські читальні. Перша така читальня виникла в селі Раранча (нині Рідківці). Як зазначає у своїй статті “Із «Жіночої Громади»” відома письменниця, громадський діяч та педагог К. Малицька, в цьому селі, як і ще в кількох, заходами місцевих педагогів Анни Ярошинської та Олександри Ракової було організовано товариство “Жіноча Громада”. Діяльність таких культурно-освітніх осередків спрямовувалася на всебічне виховання не лише молоді, а й передбачало роботу з їхніми батьками, бо більшість селян були неписьменні й навчання грамоти мало першорядне значення. Попри колективне читання книг, влаштувалися публічні бесіди на політичні, літературно-мистецькі, морально-етичні теми, організовувалися культурно-мистецькі вечори пам’яті Т. Шевченка та інших визначних українських письменників.

На подібних заходах селянство мало змогу не тільки чути Шевченкове слово, а й більше ознайомлюватися з його ідеями, дізнаватися про життя і творчість. Як зазначає історик В. Ботушанський, “українські читальні сприяли підвищенню освітнього й культурного рівня буковинських українців, зростанню їх національної свідомості, утвердженню в них думки про етнічну єдність українців на всіх українських землях і необхідності боротьби їх усіх за своє визволення й об’єднання у межах єдиної Соборної демократичної Української держави”¹⁶.

Великий внесок у наближення Шевченка до народних мас робило буковинське вчительство. Більшість буковинських освітян кінця XIX – початку XX ст. поєднували педагогічну діяльність із літературною та громадською. Серед них – І. Бажанський, І. Дошівник, С. Канюк, Д. Макогон, К. Малицька, І. Синюк, С. Яричевський, Є. Ярошинська та ін. Для них творчість Т. Шевченка залишалася невичерпним джерелом мудрості, надхнення та усвідомлення своєї українськості. Кожен із них більшою чи меншою мірою робив свій внесок у розвиток буковинського шевченкознавства. Підтвердженням є літературно-критичні матеріали на шевченкознавчу тематику, які з’являлися друком у тогочасних періодичних виданнях.

Великим поціновувачем та популяризатором творчості Т. Шевченка був відомий український письменник, громадсько-культурний діяч та педагог С. Яричевський, який постійно апелював до постаті поета, внаслідок чого з-під пера письменника з’явилося чимало шевченкознавчих матеріалів. Серйозне зацікавлення С. Яричевського творчістю Т. Шевченка відбулося ще у студентські роки. Маємо окремі згадки про його участь у роковинах пам’яті поета, залишені у статті, під назвою “Шевченко в робітничій і академічній хаті. Святкування 40-х роковин смерті Тараса товариствами “Поступ” і “Січ” у Відні”¹⁷, надрукованої у газеті “Буковина” від 1901 р. за підписом “С. Леонід”. Відтак письменник був постійним

¹⁶ Ботушанський В. З історії виникнення та діяльності українських сільських читалень Буковини (80-ті рр. XIX – поч. XX ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – Вип. 19. – С. 514.

¹⁷ Леонід С. [Яричевський С.] Шевченко в робітничій і в академічній хаті. Святкування 40-х роковин смерті Тараса товариствами “Поступ” і “Січ” у Відні // Буковина. – 1901. – Ч. 33. – 18 (31) березня. – С. 3.

учасником поминальних днів Т. Шевченка, зокрема виступав як декламатор поезій Кобзаря, і як доповідач, знайомлячи публіку із життям та творчістю поета, особливо активно робив це у серетський період своєї діяльності.

З нагоди 50-річчя від дня смерті Т. Шевченка 1911 року в “Народному Голосі” побачили світ дві статті С. Яричевського: “1861–1911 на Україні” та “Поклін столиці Буковини безсмертному Кобзареві”. У першій з них С. Яричевський порівнює Т. Шевченка із давньогрецьким “поетом-воїном” Тіртеєм, уподібнює до святих пророків, зосібна Мойсея, називає “народним характерником-чародієм, борцем і мучеником за правду і волю”¹⁸.

За словами автора, “і в злиднях, недолі, в пору народних невдач і великого смутку ми все іще беремо скрижалі пісень Єго до рук і шукаємо в них животворного проміння надії, щоби сяєвом своїм сповнило нам зболілу душу...”¹⁹. Вказує письменник і на ті заборони вшанування пам’яті Шевченка з боку російського царату, який всіляко намагався знищити українську історію та культуру. Особливо актуально звучать у цій статті рядки письменника про безпорадність у цьому питанні ворогів українства: “І хоча російська «куцохвоста конституція», найкумеднійша в світі, кладе свою хижачку руку на все, що наше, українське, і бажала би знести наш народ з лиця землі – козак невмирака буде сьміятися з того! Були хижачки, що руйнували нашу хату – були Печеніги, Половці, Татари, Турки – всіх перетривала наша Україна, не знівечить Їй новочасний тьмутороканський бовван! Не допоможуть укази, заперети, ні замикане уст трицятьмільоновому народови, розв’язуване єго товариств, ні катоване щонайліпших синів народу. Вечерниці, концерти, сьвятковане пам’яті великого страдальця-Кобзаря може собі російський уряд і нині, і завтра заказувати – Україна ще з тим більшою силою, завзятем, переконанєм стремітиме до здійснення своїх ясных ідеалів!”²⁰. Проблема, на якій наголошував письменник більше ста літ тому, залишається актуальною і гострою нині, особливо, коли йдеться про події, які відбуваються на Сході країни. “Боротьба, – вказує автор, – на два фронти: з ворогом-чужинцем і зі своїм землячком-перевертнем”²¹, однак у його переконанні “в тій боротьбі, надійсь, виробиться крицева енергія нашого народу, взнесла чистота Єго душі, Єго всесторонна сила. А станеться тее на основі та й в ім’я кличів батька Тараса”²².

В іншій популяризаторській статті, “Поклін столиці Буковини безсмертному Кобзареві”, С. Яричевський повідомляв про широкосвяткове відзначення Шевченкових роковин буковинською громадськістю в 1911 р., порівнявши із заходами 1891 р., коли у напівпорожньому залі “Музичного товариства” вшановували пам’ять поета, однак “не було піднеслого, сьвяточного настрою, не було промов, декламаций, бо і до кого ж було говорити? Пустка на салі витрещалась на виконавців точок концертної програми і тискала серце кліщами невиразного якогось болю:

¹⁸ Яричевський С. 1861–1911 на Україні / Сильвестр Яричевський // Народний Голос. – 1911. – Ч. 11. – С. 4.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само. – С. 5.

²¹ Там само.

²² Там само.

на салі не бачиш ні одного з “найменших братів”, міщан, хліборобів...”²³. Від часу смерті Т. Шевченка, за словами С. Яричевського, відбулися істотні зрушення не лише в осмисленні Шевченкового слова, думки та ідеї, а й у розумінні єдності галичан, буковинців із братами з Великої України, бо “галицькі як і буковинські Українці, глибоко відчують ту тяжку руку північного деспота, що немилосердно давить, замикає уста нашим російським братам. Тяжкий гнет, під яким стогнуть наші російські брати, так само болить нас, австрійських Українців як і їх самих”²⁴.

Як бачимо, тут проступає і виразна політична позиція самого С. Яричевського, який у студентські роки належав до радикальної партії І. Франка і М. Павлика й у своїх переконаннях відстоював соборність української держави, вбачав об’єднання українців, розділених територіяльно, і вважав, що завдяки духовному поведиреві Т. Шевченкові українське суспільство здобуде свою свободу, права та волю.

Яскраве світло на суспільно-політичну роль Т. Шевченка проливає брошура С. Яричевського “Поет любові і протесту”, написана німецькою мовою й приурочена до 100-річчя від дня народження поета, що побачила світ у Сереті 1914 року. У трьох основних частинах С. Яричевський прагнув подати власне бачення життєво-творчого шляху поета, окреслити “естетичні, соціально-етичні й націєтворчі смисли Шевченкової поетичної думки”²⁵, представити Шевченка як художника. Грунтовно висвітлює автор мотиви поезії Т. Шевченка й виділяє як одну із її основних складових любов, яка пронизує поетичну спадщину Кобзаря. Любов як основа християнської моралі, загальнолюдська духовна цінність у розумінні дослідника має різні відтінки в поезії Т. Шевченка. Любов у своїй основі чиста і світла, за Шевченком, вона повинна бути вільною від будь-якої пристрасти. С. Яричевський говорить про любов у Шевченка до закріпаченого народу, підкреслює, що як наслідок вона виступає засобом боротьби проти кріпацтва в цілому, отже, стимулює до боротьби зі злом та нещастями. Відповідно, надмірна любов у Шевченка до бідного народу, страждущих, що виділяв С. Яричевський перетворюється у ненависть поета до “національних ренегатів”, які “не переймаються долею уярмленого народу, не бажають його просвіти, а радше прирікають його на страждання в болоті національної несвідомості й економічного зубожіння”²⁶. Насправді, роздумує С. Яричевський, любов у Шевченка до рідного народу та України є безмежною, через неї навіть можна “проклясти святого Бога”, за любов до України можна “згубити душу”. І особливе значення має Господня любов – як сила прозріння, в любові до Вітчизни повинна бути суспільна єдність, за яку виступав Т. Шевченко. Такою побачив поезію Т. Шевченка С. Яричевський, який, зрештою, виснував: “Усю свою любов він присвятив своєму багатостраждальному народові, своїй улюбленій Вітчизні та всьому страждаючому людству. Ця його любов і захист людських

²³ *Яричевський С.* Поклін столиці Буковини безсмертному Кобзареві // Народний Голос. – 1911. – Ч. 12. – С. 2.

²⁴ Там само. – С. 3.

²⁵ *Яричевський С.* Поет любові і протесту / Упор. В. Антофійчук, передм. і прим. В. Антофійчук, В. Мовчанюк. – Чернівці : Рута, 2009. – С. 27.

²⁶ Там само. – С. 40.

прав кріпаків вивповнювали все його життя, вони *утворювали його життєву програму* (письмівка – авт.)²⁷.

Розділ, присвячений мотивам поезії Т. Шевченка, як і сама праця С. Яричевського “Поет любові і протесту” залишається важливою для сучасного шевченкознавства, оскільки вона, як зауважують сучасні дослідники, “відбиває тодішні підходи, критерії й оцінки, що стосувалися як трактування шевченківської естетики, так і суспільно-політичної ролі національного поета”²⁸. Особливу вагу ця праця мала в німецькомовному шевченкознавстві, зародження якого відбулося на Буковині завдяки Й. Г. Обрїстові, К. Е. Францозові, С. Шпойнарівському та С. Яричевському.

Варто наголосити і на літературних спробах С. Яричевського вшанувати поетів Шевченка у віршах та драматургії, відзначивши його присвяти. 1902 року С. Яричевський написав і видав драматичну алегорію “Небесні співці”, присвячену 41-м роковинам від дня смерті Т. Шевченка, а в 1903 р. з’явився вірш “Устань, Прометею. На спомин Тарасові”, в якому Т. Шевченко порівнюється із Прометеєм.

Від початку XX ст. Шевченкове слово на Буковині набуває особливої ваги та популярності, як наслідок з’являється низка присвят на честь поета, зокрема пера Д. Макогона (“Тарасови Шевченкові в 49 річницю його смерті”, 1910), Остапа Вільшини (“Витай, Тарасе...”, 1921; “Моліться, діти! (В день 61-х роковин смерті Т. Шевченка, 1922), К. Малицької (“Поклін Кобзареві”, “Т. Шевченкові”, 1930 та “Драматичний етюд про Шевченка”, 1914), вірш Д. Загула з рядками, звернутими до Т. Шевченка: “Читали ми твої слова, / Неначе Біблії глаголи” (1920). Вплив Шевченкової музи позначився й на віршах С. Канюка, зокрема “Мені аж лячно, як згадаю...” (1922).

До числа ґрунтовних історико-літературних студій, які з’явилися протягом першої третини XX століття належить наукова студія публіциста, редактора й правника Л. Когута під назвою “Про національно-політичний світогляд Тараса Шевченка. До пояснення поем “Суботів”, “Великий льох”, “Заповіт”, “Ой чого ти почорніло зелене поле...”, “Три літа”, яка вийшла окремою книгою в Чернівцях 1930 р., праці випускника філософського факультету Чернівецького університету Д. Лукіяновича: “Кілька слів про життя і твори Тараса Шевченка” (1911) та “Про життя Тараса Шевченка”, окремо надрукована до 100-річчя від дня народження поета (1914). Згодом, у 1935 р., Д. Лукіянович видав брошуру “Ідеологічне насвітлення Шевченка в новіших дослідженнях”. Виступав Д. Лукіянович і з газетними публікаціями про Т. Шевченка.

Дослідження Д. Лукіяновича “Про життя Тараса Шевченка” має радше просвітницький характер, оскільки розпочинається розділом “Чому кождий українець і кожда українка повинні знати жите Тараса Шевченка?”. Відповідаючи на поставлене питання, автор зауважував: “Коли Тараса Шевченка почитає кождий свідомий Українець, то він шанує в нім не тільки великого поета, але того, що посіяв нові гадки, новий клич кинув, підняв перед народом новий стяг на місце давного, козацького, котрий похилився і впав. Шевченкові гадки сталися жерелом нашого народного відродження та й донині вони живуть в нас і дають нам животворну

²⁷ Яричевський С. Поет любові і протесту / Упор. В. Антофійчук, передм. і прим. В. Антофійчук, В. Мовчанюк. – Чернівці : Рута, 2009. – С. 44.

²⁸ Там само. – С. 27.

силу. Тому то називають Шевченка нашим апостолом”²⁹. Зрештою, дослідник підсумовує: “Нас учать в історії про жите королів і князів. А Шевченко то наш князь і король, наш гетьман і кошовий, хоч не мав війська, тільки любов у серці і не мав зброї, лиш – могутнє слово. Шевченко найбільший син України і тому кожний з нас повинен знати його жите”³⁰. Акцентуючи на впливах та становленні поета як особистости, Д. Лукіянович зазначав, що важке дитинство викувало Т. Шевченка “залізним і витривалим”, і це дало змогу перетерпіти солдацьку неволю, а разом “панування одного чоловіка над другим” зробило “ворогом насильства, оборонцем покривджених”³¹. А ще краса природи рідного краю, за словами дослідника, наклала свій відбиток на сприйняття Шевченком навколишнього світу й відкрила в ньому талант мистця. Д. Лукіянович у своїй праці мав на меті подати літературний портрет Т. Шевченка, показати його непохитність, загартованість та витривалість – як символи українського народу, який, як і поет свого часу, вистоїть перед будь-якими випробуваннями.

Серед шевченкознавчих публікацій літературно-критичного характеру вирізняються матеріали С. Канюка, який, за оцінкою Ф. Погребенника, “належав до пропагандистів і популяризаторів творчости Шевченка”. Це, зокрема, його статті “Чи буде суд, чи буде кара?” (1919), “В день великих роковин” (1920), “Нова сім’я. В пам’ять великих роковин смерти Т. Шевченка” (1921). У 1920 р. С. Канюк упорядкував книгу “Тарас Шевченко”, в якій подав власну передмову та добірку творів поета революційного змісту.

Варто згадати також газетні публікації письменника і журналіста С. Лакусти в газеті “Час” – “Про національно-політичний світогляд Тараса Шевченка” (1931), “Як умру, то поховайте...” (1931), буковинських письменників І. Діброви, автора науково-популярної статті “Тарас Шевченко. Його життя й значення для народу” (“Народне Багатство”, 1908); до речі, 1902 р. І. Діброва виголосив доповідь з нагоди 41-ї річниці смерти Шевченка; І. Доцівника “Шевченко в новім німецькім перекладі” (“Каменярі”, 1911) – рецензію на переклади Юлії Віргінії творів Т. Шевченка. Не можна не зауважити, що в цій рецензії І. Доцівник гостро критикує роботу німецької перекладачки, бо стверджує, що більшість інтерпретованих нею віршів належать іншим перекладачам, зокрема називає С. Шпойнарівського, до перекладів якого, очевидно, апелювала Юлія Віргінія. Однак зазначає, що ті переклади, які належать власне їй, мають більшу вагу, проте і вони не відповідають тому рівневі, який хотілося б бачити. На його думку, окремі перекладені поезії позбавлені Шевченковою милозвучности та важко читаються. В кінці робить висновок, що переклади Юлії Віргінії “є тільки слабим кроком уперед на дорозі пізнання німцями співця України”³², і що Шевченкові вірші ще довго чекатимуть на майстерних перекладачів.

Перелічене вище не вповні охоплює все те, що зробило буковинське шевченкознавство кінця XIX – першої третини XX ст. Ми мали на меті довести, що ця частина нашого шевченкознавства відіграла не останню роль у формуванні

²⁹ Лукіянович Д. Про життя Тараса Шевченка. – Львів, 1914. – С. 2.

³⁰ Там само. – С. 2.

³¹ Лукіянович Д. Там само. – С. 7.

³² Доцівник І. Шевченко в новім німецькім перекладі // Каменярі. – 1911. – Ч. 17. – С. 7.

українського шевченкознавства, що вона є його присутнім складником. Акцентуючи на постатях та основних здобутках, не подаємо і детального аналізу того масиву праць, які репрезентують буковинську шевченкіяну, натомість відкладаємо цей пласт роботи на майбутнє. Також належить ще виявити та систематизувати інші шевченкознавчі матеріали, розпорошені по різноманітних періодичних виданнях.

І не випадково працівники відділу шевченкознавства підкреслюють і зараховують столицю Буковини до найвизначніших центрів наукового вивчення художньої спадщини поета, зокрема про це йдеться у розділі “Шевченкознавство” підсумкової праці “Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України 1926 – 2001: Сторінки історії, 75”³³.

³³ Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України 1926 – 2001: Сторінки історії, 75/ [Відп. ред. та упоряд. О. В. Мишанич]. – Київ : Наук. думка, 2003. – С. 191.